

СЛУЦКАЕ ЕВАНГЕЛЛЕ – АДНА СА СВЯТЫНЬ ЗЯМЛІ БЕЛАРУСІ

*Т.А. Гмыр, настаўнік беларускай мовы і літаратуры
С.І. Данчанка, настаўнік беларускай мовы і літаратуры
ДУА “Сярэдняя школа №3 г. Белаазерска”
Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці*

У наш час, поўны разнастайных выклікаў, калі адбываюцца глабальныя змены ва ўсіх галінах грамадства, асаблівае значэнне набывае праблема маральнага выхавання дзяцей і моладзі. Але выхаванне не магчыма без спасылак на праваслаўныя традыцыі беларускага народа, бо Праваслаўе на Беларусі існуе ўжо больш за тысячу гадоў. Менавіта выхаванне на праваслаўных традыцыях дабратворна ўздзейнічае на ўсе бакі і формы ўзаемадзеяння асобы са светам: на этнічнае і эстэтычнае развіццё, светапогляд, фарміраванне грамадзянскай пазіцыі, інтэлектуальны патэнцыял, эмацыянальны стан, агульнае фізічнае і псіхічнае развіццё.

Апошнім часам усё часцей уздымаецца праблема якасці выхавання праз фарміраванне маральных каштоўнасцей, якія так неабходны сучаснаму чалавеку для таго, каб не згубіцца ў стыхіі сённяшняга жыцця. Выхаванне духоўнасці і маральнасці ў школе павінна, канешне ж, ісці праз далучэнне да культурнай спадчыны свайго народа, бо гэта пашырае ўяўленне пра акаляючы свет, выхоўвае станоўчую матывацыю, фарміруе правільныя паводзіны.

У нашай школе ўжо многа гадоў вядзецца праца па выхаванні дзяцей і моладзі праз далучэнне да праваслаўных традыцый беларускага народа. У сваёй практыцы навучання і выхавання мы кіруемся прынцыпу: добра ведаць чужое, але найперш трэба ведаць сваё. Мы праводзім разнастайныя тэматычныя тыдні, афармляем інтэрактыўныя выставы, расказваем пра святыні беларускага народа. У мінулым навучальным годзе намі была падрыхтавана гістарычная гасцёўня да Дня праваслаўнай кнігі “Слуцкае Евангелле – адна са святынь Зямлі Беларусі”.

Факсімільнае выданне Слуцкага Евангелля захоўваецца ў нашай школе, і таму мы вырашылі падрыхтаваць мерапрыемства, прысвечанае гэтаму ўнікальнаму помніку, тым больш што ў 2022 годзе споўнілася 440 гадоў з таго часу, як было створана Слуцкае Евангелле. Перад намі стаяла задача не толькі расказаць пра гэты ўнікальны рукапісны помнік праваслаўнага кніжнага мастацтва, але і зацікавіць сваіх выхаванцаў адной са старонак гісторыі Праваслаўя на Беларусі. Таму мы і абралі форму гістарычнай гасцёўні з элементамі інтэрактыву і тэатралізацыі.

На фоне сярэднявечнай музыкі на сцэну выходзіць вучань, які выконвае ролю князя Юрыя Алелькавіча.

Князь: Усяка пісанне Богам удахненае палезна ёсць ка навучэнню, і ка аблічэнню, і ка выпраўленню, і ка наказанню праўды. Дык дасканалым будзе чалавек божы і на ўсякую справу добра ўгатованы, як светлы апостал Павел піша.

У кнізе всее прірожденое мудрасці зачало і канец. І тако младенцем і людзем простым ёсць наука. Пачну я сваю справу, памаліўшыся. Хай Слова Божое ідзе па свеце. (Садзіцца за канторкай князь-манах і піша пяром)

І. На першым плане хлопец чытае верш М.Багдановіча “Перапісчык”

На чыстым аркушы, прад вузенькім акном,

Прыгожа літары выводзіць ён пярком,
 Ёстаўляючы паміж іх чорнымі радамі
 Чырвоную страку; усякімі цвятамі,
 Рознакалённымі галоўкамі звяроў
 І птах нявіданых, спляценнем завіткоў
 Ён пакрашае скрозь – даволі ёсць знароўкі –
 Свае шматфарбныя застаўкі і канцоўкі,
 І загатоўкі ўсе, – няма куды спяшыць!
 Парой ён спыніцца, каб лепей завастрыць
 Пярэ гусінае, і гляне: светла сонца
 Стаўпамі падае праз вузкае аконца,
 І круціцца у іх прыгожы, лёгкі пыл;
 Як сіняваты дым нявідзімых кадзіл,
 Рой хмарачак плыве; шырокімі кругамі
 У небе ластаўкі шыбаюць над крыжамі,
 Як жар гарашчымі, а тут, каля акна,
 Малінаўка пяе і стукае жаўна.
 І зноў ён схіліцца, застаўку зноў выводзіць
 Няяркім серабром; нячутна дзень праходзіць;
 Ёжо хутка будзе ноч, і першая гвезда
 Благаславіць канец прыгожага труда.

II. Настаўнік гаворыць уступнае слова пра кнігу і пра свята праваслаўнай кнігі.

Настаўнік. У пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Богам было Слова. Яно было ў пачатку ў Бога; усё праз Яго пачало быць, і без Яго нішто не пачало быць, што пачало быць. У Ім было жыццё, і жыццё было святлом для людзей. (Евангелле ад Іаана. I:1-4)

Менавіта так пачынаецца Евангелле ад Іаана. І менавіта гэты ўрывац з Евангелля чытаецца ў Пасхальную ноч на розных мовах свету. Стаўленне да Слова, да асветы ў нашых продкаў заўсёды было паважлівае. Галоўнай кнігай на землях Беларусі, якія былі хрысціянскімі, стала, безумоўна, Біблія. Для таго, каб кнігі Бібліі былі даступныя большай колькасці людзей, іх перапісвалі ў манастырах, а адной з першых вядомых перапісчыц была апякунка нашай зямлі святая Ефрасіння Полацкая. У пачатку 16 стагоддзя Францыск Скарына з Полацка пераклаў некалькі кніг Бібліі на старабеларускую мову і выдаў друкарскім спосабам, тым самым наблізіўшы асвету да простых людзей і падараваўшы першую друкаваную кнігу ўсім усходнім славянам. Адбылося гэта 6 жніўня 1517 года.

14 сакавіка 1564 года рускі друкар з беларускімі каранямі Іван Фёдараў надрукаваў кнігу “Апостал”. З гэтай нагоды дзень 14 сакавіка адзначаецца як Дзень праваслаўнай кнігі.

Біблія падзяляецца на дзве часткі – Стары Запавет і Новы Запавет. Галоўныя складнікі Новага Запавету чатыры Евангеллі – Евангелле ад Мацвея, Евангелле ад Марка, Евангелле ад Лукі і Евангелле ад Іаана, якое мы сёння ўжо згадвалі. А што такое Евангелле?

Евангелле – гэта аповед пра зямное жыццё Ісуса Хрыста. Гэта неад’емная частка любога хрысціянскага багаслужэння. Таму нашы продкі прыкладалі шматлікія намаганні, каб павялічыць колькасць кніг Евангелля на нашых землях.

Менавіта гісторыі ўзнікнення на нашых землях сапраўднага помніка кніжнага мастацтва прысвечана наша сённяшняя сустрэча.

III. Гісторыя Слуцкага Евангелля (на сцэне вучні-вядучыя)

Вядучы 1. Рукапіснае Слуцкае Евангелле, якое яшчэ называюць Евангеллем Юрыя Алелькавіча, з’яўляецца нацыянальнай праваслаўнай святыняй. Датуецца Слуцкае Евангелле 1582 годам, гэта ўласнаручны твор слуцкага князя Юрыя Алелькавіча.

Вядучы 2. У апошнія часы інфармацыю пра яго можна сустрэць у розных крыніцах. Звязана гэта перш за ўсё з нечаканым вяртаннем кнігі, бо яна лічылася страчанай у часы Вялікай Айчыннай вайны. Для краіны, якая становіцца на шлях нацыянальнага адраджэння, даследаванне і папулярызацыя свайго мінулага, шанаванне і вяртанне да жыцця гістарычных святынь, – з’ява звычайная.

Вядучы 1. Чалавек недасведчаны можа задаць пытанне: «А якое значэнне мае гэта старажытная рукапісная кніга, цяпер жа з евангельскімі тэкстамі можна пазнаёміцца без перашкод?». І ён, здаецца, мае рацыю: Біблія, часткай якой з’яўляецца Евангелле, выходзіць на мовах шматлікіх народаў, гэта адна з самых выдаваемых кніг у свеце.

Вядучы 2. У Беларусі, напрыклад, па благаслаўленню мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Уладыкі Філарэта ажыццёўлена выданне чатырох кананічных евангелляў з паралельнымі тэкстамі на грэчаскай, царкоўна-славянскай, рускай і беларускай мовах. Нагадаем, што евангеллі ад Марка, Матфея, Лукі і Іаана могуць выдавацца паасобку, а калі прыводзяцца разам, то гэта – чацвэраевангелле. Менавіта такой з’яўляецца і Слуцкае Евангелле.

Вядучы 1. Рукапіс Слуцкага Евангелля з’яўляецца творам унікальным. Такія рэчы маюць музейную і калекцыйную каштоўнасць. Старадаўнія кнігі аздабляліся мастакамі і ювелірамі, таму яны яшчэ маюць і каштоўнасць мастацкую. Але галоўнае – гэта каштоўнасць духоўная. Нават атэісты, якія вялі барацьбу з рэлігіяй, разумелі значэнне Слуцкага Евангелля, нездарма яно захоўвалася ў спецыяльным сейфе разам з Крыжом Ефрасінні Полацкай і разам з ім знікла ў 1941 годзе.

Вядучы 2. Рукапісныя кнігі ў Слуцку пачалі ствараць з XV стагоддзя. Майстэрня па перапісванні кніг – скрыпторый – мелася ў Троіцкім манастыры і працавалі там манахі. Заказчыкамі кніг выступалі царкоўныя іерархі або свецкія магнаты.

Вядучы 1. Слуцкае Евангелле – адзіны вядомы нам прыклад, калі твор выйшаў з пад пяра прадстаўніка прывеліяванага саслоўя. Тое, што стваральнікам кнігі з’яўляецца слуцкі князь Юрый Юр’евіч Алелька, мы ведаем дзякуючы прыпісцы, якую зрабіў спявальнік князя святар Малафей: «Юрый Юр’евіч Алелька года Божага 1580 сам сваёю рукою ўласнаю перапісаў».

Вядучы 2. Перапісчык Евангелля князь Юрый Юр’евіч Алелькавіч (1559-1586) – першы сын слуцкага князя Юрыя Юр’евіча Алелькавіча і дачкі польскага магната Кацярыны Тынчынскай. Акрамя Юрыя, у княскай сям’і было яшчэ два сыны. Бацька аўтара рукапіснага Евангелля з’яўляўся адным з багацейшых магнатаў Беларусі XVI стагоддзя, быў вядомым мецэнатам, палкаводцам. Як мецэнат Юрый Алелькавіч клапаціўся аб Слуцку як асяродку тагачаснай беларускай культуры: пры яго двары існавала багацейшая бібліятэка.

Вядучы 1. Старажытны род Алелькавічаў заўсёды прытрымліваўся праваслаўнага веравызнання, адпаведна і Слуцкае княства на працягу многіх стагоддзяў было надзейнай апорай Праваслаўя, цэнтр якога знаходзіўся ў Свята-Троіцкім (Трайчанскім) манастыры 16 стагоддзя. Менавіта ў гэтым манастыры існаваў скрыпторый, дзе манахі перапісвалі канфесіянальныя кнігі.

Вядучы 2. Звестак пра перапісчыка Слуцкага Евангелля і яго сям’ю не так багата. Вядома, што старэйшыя браты атрымалі адукацыю ва ўніверсітэтах Еўропы. Што пашкодзіла вучыцца ў замежных краінах Юрыю, сёння невядома. Можна толькі прыняць пад увагу яго хваравіты стан, які перашкаджаў пераносіць яму далёкія вандроўкі. У валоданні Юрыя III знаходзіўся Слуцкі замак са старым горадам і маёнтак Івань.

Вядучы 1. Юрый ажаніўся з дачкой вядомага магната Кішкі Барбарай. У шлюбе нарадзілася дачка Сафія, якая ў адзінаццацігадовым узросце была прасватана і потым выйшла замуж за князя Януша Радзівіла. Сёння Сафія вядомая як святая ў Беларускай Праваслаўнай Царкве. Хто з вас ведае, за што Сафія Слуцкая была прылічана да ліку святых? (Сафія стала жонкай пратэстанта, але ўсе свае намаганні накіравала на пашырэнне праваслаўя на Слуцкіх землях. Засталася вернай веры сваіх продкаў.)

Вядучы 2. Вернемся да нашага героя. Працу сваю князь Юрый не афішыраваў, наадварот, пачаў яе таемна. Але святар Малафей згадвае, што ён бываў у князя і не толькі чуў, але і бачыў гэту працу.

Вядучы 1. Задумка ў князя была ўнікальнай – ён вырашыў напісаць Евангелле золатам. Аднак, кніга пачынаецца золатам, а далей пісана простым чарнілам. Як дадае святар, тое ўчынілася не ад сквапнасці, а каб праца завяршылася хутчэй, бо пісьмо золатам ішло больш марудна. А прычына спяшацца была – да князя набліжалася хвароба, а хваляванне за ахопленую неспакоем краіну ўвогуле скарацілі яго жыццё.

Вядучы 2. Евангелле Юрыя Алелькавіча стала своеасаблівым завяшчаннем князя. Было зроблена яно для Троіцкага манастыра і падорана разам з настаяцельскім посахам і срэбным пацірам – «для вечнай памяці і багамолля благачэсція святога». Сваім учынкам ён засведчыў вернасць веры сваіх продкаў і старадаўнім праваслаўным традыцыям. У гэтай сувязі заслугоўвае ўвагу вяртанне князя да стылю напісання – устава – шрыфта, характэрнага для рукапісаў XI-XII стагоддзяў, бо ў разглядаемыя часы быў распаўсюджаны паўустаў – стыль больш лёгкі ў напісанні, але пазбаўлены той ўрачыстасці. Напісаны князем літары стваралі ўражанне адціснутых друкарскім спосабам.

Вядучы 3. Разам з князем над кнігай працавалі і іншыя майстры. Мастакі намалювалі прыгожыя застаўкі, з якіх пачынаюцца кожнае Евангелле і асобныя яго главы, а таксама пачатковыя літары. Як пісаў у сваёй кнізе пра слувкі старажытнасці ў XIX стагоддзі Ф. Серна-Салаўевіч – гэтыя малюнкi – верх мастацкай дасканаласці. Пераплётчыкі зрабілі пераплёт з дошак, абкладзеных малінавым аксамітам. Ювеліры выканалі металічны абклад. Завершана кніга была ў 1582 годзе.

Вядучы 4. Усе асноўныя элементы дэкору Слуцкага Евангелля – застаўкі ўсіх тыпаў, вялікія і сярэднія ініцыялы – вытрыманы ў адзінай каларыстычнай гаме. Цёплы, мяккі каларыт фарбаў у спалучэнні з твораным золатам і матавай, напаяпрапрыстай акварэльнай расфарбоўкай стварае святочнае, узвышана-спакойнае пачуццё.

Вядучы 3. Як элемент аздаблення рукапісу можна разглядаць і рукапісны шрыфт пісьма. Прыгожы, каліграфічны почырк перапісчыка з’яўляецца адной з адметных асаблівасцей гэтага славутага помніка кніжнай пісьменнасці Беларусі і надае яму запамінальны індывідуальны выгляд.

Вядучы 4. Лёс Слуцкага Евангелля – асобная, яшчэ не вывучаная старонка гісторыі. У першыя дні Вялікай Айчыннай вайны з Магілёва, дзе яно захоўвалася, музейныя фонды эвакуіравалі ў Расію. Тады сляды многіх твораў, у тым ліку Крыжа Ефрасінні Полацкай і Слуцкага Евангелля, згубіліся.

Вядучы 3. Знайшлося Слуцкае Евангелле нечакана ў 2003 годзе, пад час правядзення Епархіяльных чытанняў, Уладыкам Філарэтам было прадстаўлена шырокаму колу яго ўдзельнікаў. Рукапіс быў перададзены ў епархіяльнае ўпраўленне свяшчэннікам аднаго з прыходаў Мінскай епархіі, які атрымаў Евангелле ад прыхажанкі.

Настаўнік. А зараз мы праверым, наколькі ўважліва вы ўспрымалі інфармацыю і правядзем віктарыну. Пераможцаў чакаюць прызы.

Віктарына

1. Чаму свята праваслаўнай кнігі адзначаецца 14 сакавіка?
2. Прадоўжыце выказванне “У пачатку было...”
3. Што такое скрыпторый?
4. Якую адукацыю атрымаў Юрый Алелькавіч?
5. Вядома, што Юрый Алелькавіч хацеў напісаць сваё тварэнне золатам. Але закончана яго напісанне было звычайным чарнілам. Чаму так сталася?
6. Як звалі дачку аўтара рукапіснага Слуцкага Евангелля?
7. Чым праславілася Сафія Слуцкая?
8. Кніга на рускай мове была надрукавана 14 сакавіка 1564 года Іванам Фёдаравым. А калі беларусы атрымалі кнігу друкаваную на роднай мове?
9. Хто з’яўляецца аўтарам верша “Перапісчык”, які прагучаў у пачатку нашай сустрэчы?

10. Калі было створана Слуцкае Евангелле?
11. Што такое Евангелле?
12. Чаму Слуцкае Евангелле яшчэ называюць чацвераевангелле?
13. На якім малюнку выява герба роду Алелькавічаў?
14. Якая амаль дэтэктыўная гісторыя звязана з лёсам Слуцкага Евангелля?
15. Для якога манастыра Юрый Алелькавіч перапісваў Евангелле?
16. На якое вялікае праваслаўнае свята чытаецца ўрывак з Евангелля ад Іаана?

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Клімаў І. П. Да пытання аб атрыбуцыі і датаванні Слуцкага Евангелля XVI ст. // Здабыткі. Дакументальныя помнікі на Беларусі. Вып. 11. — Мн., 2009
2. Святое Евангеліе. Слуцк, 1582. – Факс. изд. – Минск : Беларус. Правосл. Цerkовь : Нац. б-ка Беларусі, 2009.
3. Станкевіч Л. І. Слуцкае Евангелле (XVI ст.) як помнік кніжнай культуры Беларусі // Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры: зборнік навуковых артыкулаў: [у 2 ч.]. Ч. 1.— Мн., 2006.
4. <https://www.youtube.com/watch?v=R0RGdswT1x4>